

REFERENCES

1. Holovatenko O. S. (2008), *Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Management*, Kyiv, Issue. 2 (4): State and municipal management, pp. 264-270 (ukr).
2. Pirozhenko N. V. (2011), *Modern regional policy: education, science and practice*, vol. 2, pp. 91-92 (ukr).
3. Furnell Chris (2000), Risk identification and risk allocation in project finance transactions, paper presented at the Faculty of Law, *The University of Melbourne*, May, p. 1.
4. Quiggin John (2004), Risk, PPPs, and the Public Sector Comparator, *Australian Accounting Review*, 14 (2), pp. 51-61.
5. Wright Brian D. (1993), Public Insurance of Private Risks: Theory and Evidence from Agriculture, in Mark S. (ed.), *Government Risk-Bearing: Proceedings of a Conference Held at the Federal Reserve Bank of Cleveland*, May 1991, Kluwer Academic Publishers, Boston, pp. 45-65.

© Браїловський Ілля

Надійшла до редакції 13.09.2013

УДК 330.320.08

ВЕЛИКИЙ ЮРІЙ,

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів
Чорноморського державного університету ім. П. Могили, м. Миколаїв

ЮРІН ЄВГЕНІЙ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини Університету "Україна"

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У статті досліджено сутність соціально-економічної інноваційної діяльності, еволюцію поглядів на її роль у розвитку країни, галузі, машинобудівних підприємств. Володіючи необхідними науковими знаннями, великим творчим потенціалом людей, будь-яка країна має переваги в економічному розвитку перед іншими країнами. Як доводить світова практика, ці переваги неможливо компенсувати ніякими іншими засобами: ні природними ресурсами, ні ринковими перетвореннями, ні політикою грубої агресії.

Ключові слова: інноваційна діяльність; економічне зростання; машинобудівні підприємства.

Постановка проблеми. Розвиток глобалізаційних процесів ставить перед економікою країни взагалі і машинобудівними підприємствами зокрема завдання забезпечити високий рівень своєї конкурентоспроможності, своєчасно реагувати на виклики цивілізації. Його розв'язання перш за все знаходиться в площині активного впровадження у виробництво новітньої техніки й технологій - тобто інновацій, які дають можливість підвищити продуктивність праці, зменшити сукупні витрати підприємства, виготовляти конкурентоспроможну продукцію. У зв'язку із цим особливого значення набуває проблема активізації інноваційної діяльності в машинобудуванні, у тому числі з точки зору її ролі в розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічний зміст інноваційної діяльності, еволюцію поглядів на її роль у розвитку країни розглянуто в працях Л. Федулової, П. Микитюка, Ю. Бажала, О. Волкова, М. Денисенка, А. Гречана та ін. Проте недостатньо досліджено зміст інноваційної діяльності та її вплив на розвиток галузей промисловості 4-го і вищих технологічних укладів, зокрема на розвиток машинобудівних підприємств.

Метою статті є аналіз поглядів на зміст інноваційної діяльності та їх вплив на інноваційний розвиток машинобудівних підприємств, галузей, країни.

Виклад основного матеріалу. Засновник теорії економічного зростання Адам Сміт у своїй фундаментальній праці "Дослідження про природу та причини багатства народів" ще в 1776 р. указував на величезну роль технічних новацій у забезпеченні зростання економічної продуктивності, відзначаючи при цьому, що велика їх частина належить робітникам, які намагаються вдосконалити умови праці з метою отримання вищої заробітної плати [1, с. 189]. Ще за 50 років відомий вчений Стюард Міль додав до цих висновків "...працелюбність, винахідливість й уважне ставлення до іноземних умінь (технологій) і капіталу" [2, с. 131].

Загалом економічне зростання є закономірним процесом, оскільки людині властивий потяг до вигоди. Інше питання - яким чином цього можна досягти. Виникає й таке питання: "Чому Західна цивілізація розвивається значно успішніше, ніж інші?". Пояснює цього досить багато. Філософи, наприклад, намагаються пояснити це через рівень культури, ментальність, релігійні уподобання. Не вдаючись до висвітлення інших точок зору, зазначимо, що основним фактором економічного зростання є інноваційна діяльність.

Голландський математик й історик науки Д. Стройк, характеризуючи вплив нових знань в епоху пізньо-

го неоліту на розвиток господарських відносин, указував, що комерційну діяльність давніх людей стимулювало відкриття техніки виплавляння міді й бронзи, виготовлення спочатку мідних, а потім і бронзових знарядь і зброї [3, с. 112]. Власне й сьогодні науковці єдині в тому, що науково-технічний прогрес істотно впливає на розвиток економічних відносин того чи іншого суспільства.

Існує ряд причин, що провокують постійне вивчення й упровадження у виробництво досягнення інноваційних теорій задля переходу на сучасну модель розвитку.

По-перше, загальносвітовий науково-технічний прогрес диктує свої шляхи розвитку економіки, серед яких інноваційний є провідним, якщо не єдиним, у зв'язку із чим економічні процеси, що відбуваються в Україні, є нерозривно пов'язаними зі світовими, а це, у свою чергу, унеможлиблює існування окремого шляху наукового й технічного розвитку нашої держави, упровадження інших способів організації та управління.

По-друге, розвиток і застосування нових форм управління зумовлюється переходом до економіки змішаного типу, а в таких умовах варто використовувати найкращі теоретичні та практичні досягнення й підходи щодо впровадження інновацій у виробництві.

У світовій науці мета інноваційної діяльності визначається як досягнення результатів наукових досліджень, спрямованих на отримання комерційного прибутку. Така діяльність сприяє розширенню асортименту товарів і послуг відповідно до суспільних потреб, поліпшенню якості продукції та загалом модернізації технологій виробництва з метою виходу на нові світові ринки.

До сьогодні в економічній літературі триває дискусія щодо сутності інноваційної діяльності та інновацій. Зокрема, Т. Дудар, В. Мельниченко [4], С. Онишко [5] вважають, що під інноваційною діяльністю слід розуміти діяльність, спрямовану на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок з метою задоволення потреб суспільства в нових, конкурентоздатних товарах і послугах [4, с. 41; 5, с. 46]. П. Микитюк визначає інноваційну діяльність як низку дій, реалізація яких на практиці сприяє появі нових виробів та технологій, удосконаленню вже існуючих та розвитку всієї системи державної економіки, її методів управління [6, с. 9].

На нашу думку, такі визначення мають право на існування, оскільки вони відображають головну його парадигму - упровадження інновацій у виробництво. Проте ми вважаємо, що інноваційна діяльність - це не лише використання й комерціалізація наукових досліджень і розробок, а й організаційно-технічна підготовка виробництва й оформлення новацій, їх упровадження й поширення на інші сфери.

Проілюструємо, як організаційно-технологічна діяльність впливає на реалізацію новацій у машинобудуванні. Якщо ця ланка на машинобудівному підприємстві слабка, то інновація може не з'явитися. Підприємство також може втратити інновацію й мати проблему з конкурентами, якщо своєчасно не оформить захисну документацію (патент). Поширення (дифузія) інновацій - це теж складний процес, який може інноватора або збагатити, або зробити його банкрутом, тому процес дифузії не можна недооцінювати.

Лише постійне й цілеспрямоване новаторство, пошук нових шляхів удосконалення й розвитку в

підприємстві, відкриття інноваційних форм управління та виробництва, розширення меж діяльності, урізноманітнення товарів та послуг можуть сприяти процвітанню та отриманню позитивних результатів.

Одним із провідних компонентів машинобудівної сфери мусить неодмінно стати поступова, систематична інноваційна діяльність, спрямована на вдосконалення виробничої сфери, налагодження економічних відносин. Такий підхід до машинобудівної діяльності, новаторський та антибюрократичний, є єдино дієвим на шляху розвитку.

Об'єктом інноваційної діяльності є інновація.

У літературі налічуються десятки різноманітних визначень інновації, узагальнивши які, ми пропонуємо своє визначення, яке більш повно характеризує зміст цього явища: інновація - остаточний підсумок розумової та діяльній активності, який відображає наслідки запровадження нововведень у науковій та науково-технологічній сферах господарювання. Інноваційна діяльність справляє позитивний вплив на розвиток виробництва відповідно до сучасних потреб споживачів.

Сучасні економісти виділяють п'ять етапів розвитку теорії інноваційної діяльності [7, с. 185]: теорія довгих хвиль М. Кондратьєва; загальна теорія інновацій; неокласичні (постшумпетерівські) теорії; соціально-психологічна та теорія прискорення;

Ядром усіх цих теорій є судження, яке підтверджує залежність між економічним розвитком країни та впровадженням нововведень у господарську діяльність.

Й. Шумпетер висунув ідею, у якій обґрунтував вплив інновацій на економічну систему, у результаті чого вона виходить з урівноваженого стану, перетворюється на нестабільну стабільність.

Основоположником інноваційної теорії економічного розвитку був український учений М. Туган-Барановський. З його теорією погоджувалися Джон Мейнард Кейнс та Уолт Ростоу. Зокрема, Уолт Ростоу в праці "Теоретики економічного зростання від Д. Юма до нинішніх часів" зазначає, що "...у Європі послідовність розвитку ідей економічного зростання та бізнесових циклів така: від М. Туган-Барановського до Шпітгофа, далі до "Ліги Націй" Хаберлела і зати́м "Бізнесові цикли" Шумпетера" [8, с. 22].

Отже, багато економістів, особливо західних, інноваційною називають таку економіку, яка сприяє опануванню нових способів гарантування зростання державної економіки, забезпечує появу нових видів продукції та технологій виробництва.

М. Туган-Барановський у праці "Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя" звертався до вивчення питання циклічності характеру розвитку економіки й довів залежність споживання від виробництва шляхом накопичення позикового капіталу та його інвестування.

Позиковий капітал мотивує розвиток технічного забезпечення, удосконалення виробництва, є поштовхом до нових наукових відкриттів. Інакше кажучи, становище технічного прогресу прямо зумовлює попит на капітал [9, с. 11].

Проте дискусійною, на наш погляд, є думка вченого щодо незалежності зростання виробництва від розмірів особистого споживання, що зумовлює автоматичну залежність попиту від виробництва.

Як показує практика, диспропорція між рухом заощаджень та інвестицій (сьогодні ми бачимо, що банки вкладають кошти тільки в короткотермінові проекти, а в машинобудуванні, як правило, проекти

довготривалі, багатоетапні й ризикові, причому на різних стадіях життя проекту природа ризиків різна), непропорційність між накопиченням та розвитком окремих галузей і підгалузей, суперечності між виробництвом і споживанням та ін. негативно впливають на розвиток економіки України та її окремих галузей.

М. Кондратьєв ще у 20-х роках ХХ століття обґрунтував, що нововведення прямо впливають на економічні піднесення та спади в розвитку країн із ринковою економікою. Саме нововведення здатні керувати динамікою розвитку економіки господарства: сприяти його пониженню чи підвищенню - довгому, середньому чи короткому; інновації також є неоднаковими в часі. Микола Кондратьєв займався розробкою теоретичних і практичних аспектів до розвитку кон'юнктури господарства в тогочасній Росії. Досліджуючи цю проблему, науковець обґрунтував концепцію "довгих хвиль" суспільного відтворення, цей напрям став провідним у світовій економічній науці.

На наш погляд, зміни в капіталі та циклічність економічної діяльності є причинами нерівномірного розвитку ринкової економіки. Зважаючи на це, необхідно підкреслити, що для формування якісно нової економіки, забезпечення її постійного розвитку необхідно налагодити стабільний процес її оновлення, удосконалення робочої сили, модернізації старих виробництв.

Отже, специфікою ринкової економіки є циклічний характер її розвитку. Нерівномірний економічний розвиток є причиною виникнення кризових явищ у господарстві, тимчасового спаду темпів виробництва й реалізації, значних коливань у загальному процесі функціонування, але такі ситуації є закономірними для ринкової економіки й не свідчать про загальний її занепад.

Виявлення таких закономірностей дає можливість пояснювати складний шлях розвитку інноваційної діяльності та розробляти механізм стимулювання розвитку інноваційних процесів.

У роботі "Довгі хвилі кон'юнктури" М. Кондратьєв зауважив, що довгі хвилі - це стан економіки, виведеної з рівноваги. Він обґрунтував думку про існування декількох видів рівноваги (і кількох хвилеподібних рухів), таких як [10, с. 44-51]:

- рівновага 1-го порядку (короткі хвилі в 3-3,5 роки) зумовлюється суспільним попитом на ринку та можливістю пропозиційної варіативності, стосується окремих видів промислових товарів;

- рівновага 2-го порядку (середні хвилі або середні промислові цикли можуть тривати 7-11 років) досягається за допомогою застосування міжгалузевого переливання капіталу в основному в активну частину капіталу (обладнання, транспортні засоби);

- рівновага 3-го порядку (довгі хвилі, довжиною в 45-60 років) застосовується стосовно до "основних капітальних благ": виробничі споруди, передавальні пристрої, інші інфраструктурні об'єкти й навіть кваліфікована робоча сила, яка обслуговує певний технічний засіб виробництва.

Існує низка чинників, здатних впливати на стан виробничого потенціалу технічного господарства, на його галузі, матеріальну базу, джерела фінансування, напрямки діяльності, зв'язки з іншими економічними установами; усі ці фактори мають бути урівноважені з основним виробничим капіталом. Іноді у зв'язку з порушенням рівноваги постає нагальна потреба у віднаходженні нових складників, капіталь-

них благ, які відповідали б умовам нового виробництва. Відхилення від рівноваги першого порядку спричиняє появу "коротких" хвиль, другого - "середніх", третього - "довгих" хвиль. Зміни, спричинені інноваційним прогресом, сприяють внутрішньому економічному зростанню технічної сфери господарства. Такі зміни сприяють позитивній реорганізації економічної системи, якісно новому її розвитку. Саме в контексті інноваційного за характером економічного зростання формується стратегічний потенціал.

За М. Кондратьєвим, таке оновлення відбувається не лінійно, а поштовхами, воно є лише ґрунтом для великих динамічних циклів, що здійснюються в результаті наукового та технічного розвитку галузі. Лише за умови радикальних змін в організації виробництва, правильного розподілу продуктивних сил людства можливе якісне оновлення "капітальних благ", яке також вимагає накопичення матеріальних та фінансових ресурсів. А наявність таких ресурсів забезпечується попереднім їх накопиченням, тобто скороченням споживання та інвестицій та збільшенням обсягів їх збереження.

Ідею М. Кондратьєва про "хвилі кон'юнктури" можна застосувати для характеристики сучасного стану української економіки. Отже, зважаючи на те, що наша держава не є класичною капіталістичною країною, її економіка знаходиться на середньому етапі циклу кон'юнктури.

Рівновага другого порядку виникає за умови направлення більшого обсягу капіталу та інвестицій у металургійну або гірничо-видобувну промисловість з орієнтацією на експорт. До того ж низький рівень доданої вартості галузей не забезпечує стабільного розвитку державної економіки інноваційним шляхом.

За середніх хвиль (другого порядку) рівновага забезпечується за допомогою регулювання суспільно-ринкового попиту та пропозиції щодо виробництва та поширення нових товарів і надання послуг, покращення їхньої якості. Саме такі інновації переважають сьогодні на більшості українських машинобудівних підприємств.

Економічне зростання шляхом використання інновацій можливе лише за умови концентрації зусиль усієї системи суспільно-економічних відносин.

У зв'язку із цим, інституціональне та нормативне забезпечення, розвиток високотехнологічних виробництв, що здатні забезпечувати високий дохід, удосконалення матеріальної бази стають першорядними чинниками стабільного розвитку.

З нашої точки зору, економічне зростання на інноваційній основі може викликати певні потрясіння, зумовлені особливостями перехідних періодів. Реорганізація низько- та середньотехнологічних галузей у високотехнічні є головним чинником виникнення тимчасових потрясінь, зумовлених введенням інновацій. Тільки в майбутньому можна спостерігати велику прибутковість високотехнологічних секторів після їх реорганізації. Це спричинить сповільнення виробництва на певний час, що не може не відобразитись на загальному стані економіки.

З метою запобігання появі таких наслідків варто вжити низку заходів: розробити нову систему захисту інтересів усіх учасників суспільно-економічних відносин на загальнодержавному рівні, переглянути систему державних методів контролю економічних процесів та засобів впливу на них, надати всі умови для здійснення інноваційної діяльності, підтри-

мувати (нормативно-правовим чином та фінансово) накопичення ресурсного потенціалу підприємств галузі, гарантувати наукову підтримку.

Поява теорії "довгих хвиль" справила позитивний вплив на процеси дослідження стану національної економіки, надала можливість прогнозувати подальший її розвиток. Низка досліджень, побудованих на цілісному аналізі стану економіки України, доводили, що найбільшого розквіту вона досягла на початку 70-х років ХХ століття, після чого опинилася в кризовому стані. Зважаючи на те, що термін довгої хвилі триває близько 50 років, перехід на етап рівноваги 3-го порядку можна очікувати вже у 2020-2030 рр. Це означає, що Україні слід готуватися до цих подій негайно.

Теорія економічного зростання знайшла своє відображення в роботах Йозефа Шумпетера, який довів, що досягти економічного прибутку можна лише через інновацію техніко-технологічних засобів виробництва.

Й. Шумпетер першим теоретично пояснив місце концепції інноваційної активності, що відбувається нерівномірно в економіці. Досліджуючи це питання, він довів зв'язок інновацій із динамікою розвитку економіки. Й. Шумпетер зазначає, що нововведення розширюють межі та можливості, але одночасно вони не вкладаються в традиційні напрями діяльності.

Інновації дестабілізують економіку, спричиняють кон'юнктурні коливання. Згідно з теорією Й. Шумпетера, упровадження інновації майже завжди спричиняє творче "розхиттування" системи економіки. Одним із головних етапів у впровадженні інновацій є заснування нових форм виробництва, розширення асортименту продуктів [11, с. 87-117].

Системна взаємодія різних суб'єктів господарювання на інноваційній основі викликає мультиплікативний ефект: продукти та технології, створені шляхом нововведень, сприяють їх поширенню в інших сферах економіки. Як результат, збільшується економічна потужність тих суб'єктів, які впроваджують інновації у своєму виробництві.

Разом із тим, ефект від упровадження інновацій у загальноекономічному масштабі значно перевищує просто сумарний результат інноваційного розвитку окремих частин технологічних систем.

Сучасні теорії економічного зростання сформувався на основі двох теоретичних джерел - кейнсіанської теорії макроекономічної рівноваги й неокласичної теорії виробництва. У кейнсіанських теоріях, як і в неокласичних, при аналізі проблем економічного зростання застосовуються методи економіко-математичного моделювання.

Головна мета при розробці та дослідженні таких моделей - з'ясування й послідовне обґрунтування основних найсуттєвіших факторів, які визначають процес збільшення національного доходу, що означає досягнення цілей економічного зростання й удосконалення економічної системи.

Основними елементами теорії Дж. Кейнса є: приділення уваги проблемам попиту як способу визначення продукції для виготовлення, розширення асортименту, пошук шляхів реалізації товарів, ринків збуту, обґрунтування теорії кон'юнктури основних складників національного доходу - споживання й накопичення, відношення між приростом національного доходу та величиною витрат, розробка положення про безробіття як наслідок ефективного рівня попиту. Досліджуючи це питання, Дж. Кейнс наголошує

на вагомій ролі держави в економічній сфері, а саме: на її ролі як компенсатора збитків у разі недостатнього попиту [12, с. 49].

На нашу думку, держава могла б компенсувати частину витрат машинобудівних підприємств, які йдуть на модернізацію, за умови закупівлі технологічного обладнання в національних виробників.

Теорія Дж. Кейнса стимулювала появу неокейнсіанської концепції економічного зростання, що базується на спрощеній моделі, основні принципи якої були майже одночасно сформульовані Р. Харродом та Е. Домаром наприкінці 40-х років ХХ століття. Ця модель передбачає, що зростання національного доходу є лише функцією накопичення капіталу, решта факторів (збільшення зайнятості, ступінь використання обладнання, поліпшення організації виробництва), які відображаються в зростанні капіталовіддачі, вилучаються. Темпи зростання національного доходу відображають потужність капіталомісткості загалом, яка визначається шляхом оцінки рівня виробництва, його технічних можливостей та стійкості (нейтральний технічний прогрес). І Р. Харрод, і Е. Домар дійшли висновку, що умовою динамічної рівноваги (за постійної норми накопичення й незмінної капіталомісткості) є стійкий, постійний темп приросту національного доходу. Однак цей висновок не є підтвердженням можливості існування незмінного темпу зростання [12, с. 61].

Основними недоліками моделі Харрода-Домара є те, що вони не беруть до уваги технічного прогресу, якісних характеристик праці й капіталу, їх взаємодії та взаємозаміщення в процесі розвитку технологій. Крім того, капітал, який вони ототожнювали із засобами виробництва, - не самостійне джерело вартості (поряд із працею), він є фактором, джерелом синергічного ефекту, що виникає в результаті взаємодії праці людини із засобами виробництва.

Кейнсіанська концепція справила неабиякий вплив на обґрунтування взаємозалежності виробництва й споживчих потреб, розвиток техніко-технологічного оснащення, покращення умов праці та виготовлення продукції.

Ще одним важливим аспектом досліджень теоретиків був зв'язок інвестицій та економічної стабільності виробництва, безперервного його розвитку, розширення меж реалізації. Представники кейнсіанського напрямку обґрунтували роль держави в зростанні та накопиченні національного доходу шляхом постійного регулювання накопичення капіталу. Окрім того, головним чинником у підвищенні рівня якості виробництва, безперечно, стають інвестиції.

Із середини 50-х років ХХ століття отримала розвиток неокласична теорія зростання. Представники цієї теорії не підтримували концепції Дж. Кейнса.

Критика стосувалась кількох засад: неокласична теорія передбачає наявність лише одного чинника збільшення капіталу і не враховує інші економічні зміни, спричинені впровадженням у виробництво науково-технічних нововведень, покращенням рівня освіти, кваліфікації працівників, удосконаленням умов виробництва, організації всього його процесу; капіталомісткість визначається лише як позитивний наслідок технічного прогресу, не враховуються коливання пропозиції факторів виробництва, їх вартості, що, на думку, неокласиків, має неабиякий вплив на коефіцієнт капіталовкладення та вибір форм, методів і засобів виробництва на загальноекономічному ґрунті; неврахування здатності економічної системи

до самостійного відтворення рівноваги розвитку та рекомендації щодо застосування непридатних для регулювання системи економіки методів [12, с. 63].

Неокласична теорія зростання ґрунтується на двох основних ідеях виробництва: встановлення певної ціни на товари чи послуги зумовлюється факторами та умовами виробництва (праця, затрачений капітал), які впливають на її створення; виробнича функція відображає зв'язок між продукцією та факторами її створення, ураховуючи всі складові функціонального аналізу зв'язку кінцевого продукту, певних ознак еластичності виробництва, еластичності заміщення факторів та ін.

Представники неокласичної теорії розглядали у своїх дослідженнях проблеми залежності рівня й темпів виробництва від можливостей ресурсного потенціалу. Дослідники також звертались до статистичного аналізу даних з питань визначення ролі окремих факторів зростання (кількісних, якісних) у використанні виробничих функцій. Для політики зростання врахування всіх досліджень та кількісних оцінок будь-яких факторів відіграє неабияке значення під час вибору найвигіднішого об'єкта для капіталовкладень.

Відомий представник неокласицизму, американський вчений Р. Солоу досліджував взаємозв'язок між змінами в засобах виробництва та економічним зростанням. Суть його концепції прогресу зводилася до того, що, оскільки в процесі виробництва бере участь старе й нове обладнання, більшість технічних нововведень має втілитися в засобах виробництва тривалого користування ще до того, як вони стануть ефективнішими. Отже, ступінь впливу техніки й технології на темпи збільшення випуску продукції залежить від заміни старого обладнання новим, результатом якого є оновлення основних засобів. Скорочення терміну служби обладнання за рахунок збільшення амортизаційних відрахувань, у свою чергу, сприятиме прискореному оновленню морально застарілих техніки й технології, а отже, підвищенню ефективності виробництва.

Представники посткейнсіанства (Робінсон, Каядор, Падінетті), критикуючи положення неокласичної школи, вважають, що: макроекономічна політика повинна зосереджуватися передусім на посиленні економічного зростання в довготерміновому періоді, а не на короткотерміновій економічній стабілізації. Політика економічного зростання повинна передбачати такий вплив держави на економічний потенціал країни, який дасть змогу підвищити можливість зростання в довготерміновому періоді. Як параметри регулювання темпів економічного розвитку виділяють екстенсивні (покращення технічної бази, фондів та засобів виробництва) й інтенсивні (удосконалення якості роботи, умов виробництва) фактори зростання. Інтенсивні фактори пов'язані з участю держави в справах галузі, залученням її до фінансової підтримки та розробки інфраструктури господарства [12, с. 118-122].

Ці теорії мають важливе значення для вироблення економічної політики, оскільки вони привернули увагу передусім до довготермінових аспектів регулювання й довели, що регулювання має базуватися на знанні потенційних можливостей економіки й розумінні тривалих тенденцій її розвитку; що короткотермінове антициклічне регулювання економіки має поступитися пріоритетом більш загальній довготерміновій економічній політиці зростання.

У середині 50-х років ХХ століття виникла теорія індустріального суспільства - концепція, в основу якої покладено розвиток машинної техніки й великого промислового виробництва. Значний внесок у розробку цієї теорії зробили Дж. Гелбрейт, У. Росту, С. Кузнець, А. Арон.

Виходячи з того, що головною ознакою індустріального суспільства є бурхливе зростання промислового виробництва й забезпечення масового споживання, чимало економістів Заходу розглядали капіталізм і соціалізм як різновиди індустріального типу суспільства.

За оцінками вищеперерахованих економістів, наприкінці 90-х років ХХ століття відбувся перехід від індустріального типу суспільства до постіндустріального.

Усе частіше науковців зацікавлює постіндустріальна цивілізація як об'єкт досліджень із погляду внутрішнього, тобто дослідження її сутності, складових частин, параметрів та умов здійснення співвідношень усіх складників, особливостей техніко-технологічних та соціальних характеристик. У цих дослідженнях широко використовують напрацювання з теорії індустріального суспільства [12, с. 201-203].

Так, американський економіст В. Росту вважав, що в індустріальному суспільстві основним інститутом є промислове підприємство, а соціальні відносини формуються на базі машинного виробництва.

Постіндустріальне суспільство - нова стадія суспільного розвитку. Концепцію постіндустріального суспільства розробляють американські соціологи Д. Белл, Г. Кан, економіст А. Тофлер та ін.

Згідно з концепцією постіндустріального суспільства, економічний (і дещо історичний) розвиток людського суспільства охоплює три стадії: аграрну, індустріальну й постіндустріальну. В основі такого поділу лежить рівень розвитку техніки й способи суспільного поділу праці. На першій стадії переважає суспільне господарство; на другій - промисловість; на третій - сфера послуг.

Основними інститутами (формами соціальної організації) на першій стадії була церква й армія, на другій - корпорація, на третій - університети, науково-дослідні інститути та організації, що здійснюють теоретичну підготовку фахівців та продукують нові підходи й розробки. Потужність наукового потенціалу визначає могутність держави, на протипагу попередній стадії, де таку могутність визначав потенціал промисловий.

Д. Белл віддає перевагу використанню теоретичних знань як стратегічного ресурсу суспільства.

Згідно з теорією постіндустріального суспільства, головними структурами на новому етапі розвитку є технічні університети, науково-дослідні інститути та дослідницькі структури й організації. На основі цих утворень формуються суспільні відносини, якими керують науковці.

Основна суперечність такого суспільства - суперечність між спеціалістами, науковою елітою та неспеціалістами в межах цих організацій зокрема, і в державі в цілому. Основним принципом розподілу в новому суспільстві є принцип рівності результату, згідно з яким результати активності талановитих учених є суспільним надбанням і мають бути доступні всім.

На нашу думку, недоліком теорії постіндустріального суспільства є, перш за все, характеристика суспільства лише з позиції економіки й частково -

суспільного поділу праці (а в їх єдності - із боку технологічного способу виробництва). Однак у цьому випадку аналіз нової стадії є неповним, оскільки до продуктивних сил належать й інші елементи, зокрема людський ресурс, інформація, підприємницькі здібності та ін.

Необґрунтованим є твердження теоретиків пост-індустріального суспільства (Д. Белла й інших) про перетворення власності на юридичну фікцію.

На нашу думку, навіть за умов розвитку суспільства за принципом рівності результату формуються та функціонують відносини, побудовані на основі привласнення результатів діяльності вчених, інтелектуальної власності.

Ми вважаємо, що категорія власності є одним із критеріїв періодизації розвитку людської цивілізації, у ній фіксується зв'язок із розвитком продуктивних сил (кількісний аспект економічної власності), виробничих відносин (якісний аспект власності), правових, соціальних, національних та інших відносин (відповідні аспекти власності). Можна сміливо стверджувати, що відносини між учасниками суспільства в умовах нового етапу розвитку людської цивілізації будуть широко пов'язані з різними аспектами інтелектуальної власності, такими як купівля-продаж, програми, ліцензії тощо, однак теоретичні знання як стратегічний ресурс суспільства виражають лише один з аспектів функціонування такого елемента, як наука, і відносини власності між людьми з приводу його привласнення в різних сферах суспільного відтворення.

Інший аспект - прикладні дослідження й розробки, які є поєднальною ланкою між теоретичними знаннями та різними галузями матеріального й нематеріального виробництва.

На нашу думку, якщо класифікувати суспільство лише на основі окремих елементів продуктивних сил, його періодизація охоплює не суспільний спосіб виробництва, не економічну систему, а технічний спосіб виробництва.

Розбудовуючи всі умови для розвитку економіки України, не можна не враховувати особливостей ринку та приватного сектора як пріоритетних її складових.

З метою виявлення специфічних особливостей, структурних складових розвитку промислового комплексу та обробного сектора господарювання учені Інституту економічного прогнозування Національної академії наук України здійснили комплексний аналіз усієї структури промисловості та окремих її технологічних галузей, секторів. Згідно з концепцією техніко-технологічних укладів, було здійснено структурний поділ галузей промисловості. Це дає можливість аналізувати кожний технологічний уклад окремо.

Поділ було здійснено в таких галузях промисловості:

- 3-й технологічний уклад - теплові електростанції, паливна промисловість, вугільна промисловість, чорна металургія, промисловість металевих конструкцій, промисловість будівельних матеріалів, скляна й порцеляново-фаянсова промисловість;

- 4-й технологічний уклад - кольорова металургія, хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування (без електротехнічної промисловості), автомобільна промисловість, тракторне та сільськогосподарське, будівельно-шляхове, комунальне машинобудування, машинобудування для легкої та харчової промисловості (без побутових приладів),

виробництво сантехнічного та газового устаткування, суднобудівна промисловість, ремонт машин й устаткування, деревообробна та целюлозно-паперова, легка, харчова, борошномельно-круп'яна та комбікормова промисловість;

- 5-й технологічний уклад - електротехнічна, верстатобудівна та інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво побутових приладів і машин, авіаційна, хіміко-фармацевтична, поліграфічна промисловість;

- 6-й технологічний уклад - мікробіологічна промисловість, виробництво медичної техніки.

Таке групування галузей промисловості України за технологічними укладами дозволяє повною мірою контролювати всі етапи запровадження нововведень, використання інновацій у кожному із секторів господарства, регулювати витрати й інвестиції, потрібні для практичного втілення цього процесу, оцінювати стадії переоснащення виробництва [13, с. 275].

В усіх економічно потужних країнах світу відбувається процес переходу ресурсів із четвертого до п'ятого технологічного укладів. П'ятий технологічний уклад в Україні представлений оборонною галуззю, технології якої в цивільному секторі зазвичай не приживаються.

Під впливом розвитку та поширення інноваційних теорій в економічній сфері науково-технічний прогрес на Заході розглядався як один із найпростіших способів введення інновацій у підприємницьку діяльність в умовах змішаної динаміки розвитку. На Заході дослідники про це говорили ще в кінці ХХ століття, пізніше ця думка стала концептуальною.

На пострадянському просторі роль інновацій у розвитку економіки оцінювали по-іншому. Ринкові засоби інноваційної стратегії поведінки вже не забезпечували процесу оновлення галузі повною мірою, рушійною силою науково-технічного прогресу вважалася орієнтація всієї економічної системи на відношення "наука-виробництво".

Поетапне впровадження інновацій у галузі загалом дуже сповільнило процес модернізації економіки, адже концепція прямого управління інвестиціями не підтримувала радикальних способів нововведень, у зв'язку із чим стала основною причиною екстенсивного напрямку розвитку виробництва. Економіка прямого управління інвестиціями розглядала введення інновацій лише в межах досягнень науково-технічного прогресу; способи та засоби впровадження досягнень науки й техніки у виробництві. Досліджуючи проблеми інтеграції, радянські вчені досить часто не брали до уваги проблем комерційного питання нововведень, які для ринкової економіки є важливими. Також серед наукових інтересів дослідників були нововведення в організаторсько-управлінській сфері як об'єкти майбутніх досліджень.

За умов нестачі ресурсів (природних, техніко-технологічних, фінансових, людських), глобальної інфляції, постійного зростання вартості економічного капіталу на перший план виступає питання якості результатів технічного прогресу (урахування потреб споживачів, питання економічної ефективності та доцільності, темпів розвитку).

Незважаючи на те, що вітчизняна економіка розвивається на готовому технологічному ґрунті, слід пам'ятати, що зростання відбуватиметься тільки доти, доки не вичерпаються запаси ресурсів і не почнеться процес їх здорожчання. Після цього спостерігатиметься тенденція зниження темпів економічного розвитку. Якщо йти таким шляхом, то в недалекому

майбутньому це може призвести до негативних наслідків. Тому слід створити всі умови для переходу національної економіки на нову фазу розвитку, коли ріст виробництва відбуватиметься на основі останніх досягнень науково-технічного прогресу, тобто за рахунок інноваційної діяльності.

У сучасних умовах розвивається теорія "нової економіки", або "економіки знань". Економіка знань - термін, уведений у науковий обіг ще в 1962 році австрійсько-американським ученим Фріцом Махлупом стосовно одного із секторів економіки. У сучасних умовах він (поряд із термінами "економіка, що базується на знаннях") уже використовується для визначення не сектора, а типу економіки, у якій знання відіграють вирішальну роль, а виробництво знань становить джерело зростання.

Економіка знань - це система взаємопов'язаних між собою етапів, починаючи з набуття населенням країни певної суми знань у системі освіти й закінчуючи використанням матеріалізованих результатів інтелектуального розвитку суспільства в секторах економіки.

Стосовно структурних характеристик економіки знань важливим є те, що це не лише економіка виробництва. Це й університети, і фундаментальна наука, і система комунікацій, і патентна система, і прикладна наука, це також дослідження й розробки - весь цей величезний комплекс становить економіку знань.

Ми вважаємо, що система пріоритетів соціально-економічного розвитку країни має будуватися таким чином, щоб знання зайняли в ній належне місце. Сьогодні існують країни, що повністю зорієнтовані на нову економіку, зокрема Гонконг, Сингапур, Тайвань. У Китаї економіка знань офіційно визнана державною стратегією.

На нашу думку, саме ті компанії, що формують свою діяльність і відповідні бізнес-плани з використанням систем управління знаннями, стануть лідерами на ринках ХХІ століття.

Висновки

1. У світовій економічній науці розроблено багато різних схем, механізмів, моделей розвитку інноваційної діяльності, спрямованих на розширення можливостей економічного зростання. Це пояснюється складністю і багатогранністю форм інноваційного розвитку, зміною концепцій залежно від зміни моделей економічного зростання, характеру суспільного відтворення, техніко-технологічних укладів.

2. Економічне зростання на інноваційній основі може викликати певні потрясіння при переході низько- та середньотехнологічних галузей у високотехнічні. До того ж велику прибутковість високотехнологічних секторів після їх реорганізації можна спостерігати тільки через якийсь час. А відразу відбувається тимчасове сповільнення виробництва, що

не може не відобразитись на загальному стані економіки. З метою запобігання появі таких наслідків, зокрема у машинобудуванні, варто вжити низку заходів: розробити нову систему захисту інтересів усіх учасників суспільно-економічних відносин на загальнодержавному рівні, переглянути систему державних методів контролю економічних процесів та засобів впливу на них, надати всі умови для здійснення інноваційної діяльності, підтримати (нормативно-правовим чином, фінансово та науково) накопичення ресурсного потенціалу підприємств галузі.

3. У сучасному світі усе більше посилюється роль творчої праці, соціального капіталу, здатність потенціалу людини до володіння досягненнями цивілізації. При цьому все більшої ваги набуває творчий розвиток, економіка знань. Володіючи необхідними науковими знаннями, великим творчим потенціалом людей, будь-яка країна має переваги в економічному розвитку перед іншими країнами. Як доводить світова практика, ці переваги неможливо компенсувати ніякими іншими засобами: ні природними ресурсами, ні ринковими перетвореннями, ні політикою грубої агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; [пер. с англ.]. - М. : ЭКСМО, 2007. - 957 с.
2. Миль С. Основы политической экономики с некоторыми приложениями социальной философии / С. Миль ; [пер. с англ.]. - М. : ЭКСМО, 2007. - 1038 с.
3. Стройк Д. Краткий очерк истории математики / Д. Стройк ; [пер. с нем. И. Погребинский]. - М. : Наука, 2003. - 197 с.
4. Дудар Т. Г. Инновационный менеджмент / Т. Г. Дудар, В. В. Мельниченко. - К. : Центр учбової літ-ри, 2009. - 256 с.
5. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : [монографія] / С. В. Онишко. - Ірпінь, 2004. - 434 с.
6. Микитюк П. П. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств : [монографія] / П. П. Микитюк. - Тернопіль : Терро-граф, 2009. - 304 с.
7. Налимов В. В. Наукометрия / В. Налимов, З. Мульченко. - М. : Наука, 2003. - 193 с.
8. Бажал Ю. М. Економічна теорія економічних змін / Ю. М. Бажал. - К. : Заповіт, 2001. - 238 с.
9. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / М. И. Туган-Барановский. - К. : Наук. думка, 2004. - 368 с.
10. Кондратьев Н. Д. Избранные сочинения / Н. Д. Кондратьев. - М. : Экономика, 1993. - 982 с.
11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Й. А. Шумпетер. - М. : Прогресс, 1992. - 457 с.
12. Менсфилд Л. Экономика научно-технического прогресса / Л. Менсфилд ; [сокр. пер. с англ. Е. М. Четыркина]. - М. : Прогресс, 2000. - 238 с.
13. Економіка й організація інноваційної діяльності / [О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін.]. - К. : Професіонал, 2004. - 960 с.

Великий Юрий,

доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры финансов Черноморского государственного университета им. П. Могилы, г. Николаев

Юрин Евгений,

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита Николаевского межрегионального института развития человека Университета "Украина"

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ СТРАНЫ

В статье исследована сущность социально-экономической инновационной деятельности, эволюция взглядов на ее роль в развитии страны, отрасли, машиностроительных предприятий. Показано, что обладая необходимыми научными знаниями, большим творческим потенциалом людей, любая страна имеет преимущества в экономическом развитии над другими странами. Как показывает мировая практика, эти преимущества невозможно компенсировать никакими другими средствами: ни природными ресурсами, ни рыночными преобразованиями, ни политикой грубой агрессии.

Ключевые слова: инновационная деятельность; экономический рост; машиностроительные предприятия.

Velikiy Yuriy,

*Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Finance Department,
P. Mohyla Black Sea State University*

Yurin Yevgeniy,

*Ph.D. in Economics, Assistant Professor of the Finance and Credit Department,
Mykolaiv Interregional Human Development Institute of the Ukraine University*

SOCIO-ECONOMIC CONTENT OF INNOVATION: EVOLUTION OF ATTITUDES ON ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT

The article examines the nature of socio-economic content of innovation, the evolution of attitudes and approaches to its role in development, industry, machine-building enterprises. The authors identified a number of reasons that encourage continuous learning and introduction of innovative theories in order to achieve the transition to a modern model of development.

First, the global scientific and technological progress dictates the way of economic development, including innovation is a leading, if not the only, and therefore, the economic processes taking place in Ukraine. There are inextricably linked with the world, and this, in turn, makes it impossible to have a separate path of scientific and technological development of our country, the introduction of other methods of organization and management.

Second, the development and application of new forms of governance is due to the transition to a mixed economy, and in such circumstances it is necessary to use at best theoretical and practical achievements and approaches to innovation in production.

The authors found that in the world of science innovation activities deemed that aims to achieve the results of research aimed at obtaining commercial profit. This activity enhances the range of products and services according to the needs of society, improve product quality and overall modernization technologies to expand into new global markets.

In conclusion the authors note that currently developed many different patterns, mechanisms, models of the innovation aimed at expanding opportunities for economic growth. However, they are preceded by complex processes that reflect the complexity and diversity of forms of innovative development concepts change depending on changes in patterns of economic growth, the nature sispilnoho play.

Thus, the development of innovation affects a large number of factors (both positive and negative). Depending on the nature of the impact of the country, industry, machine-building enterprises have different chances for development.

Keywords: innovation; economic growth; machine-building enterprise.

REFERENCES

1. Smit A. (2007), Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, EKSMO, Moscow, 907 p. (rus).
2. Mil S. (2008), Principles of Political Economy with some applications of social philosophy, EKSMO, Moscow, 1038 p. (rus).
3. Stroyk D. (2003), A Short History of Mathematics, Nauka, Moscow, 197 p. (rus).
4. Dudar T. H., Melnychenko V. V. (2009), Innovation Management, a textbook for students in higher education, educational literature center, Kyiv, 256 p. (ukr).
5. Onyshko S. V. (2004), Financing of Innovation Development, Monograph, Irpin, 434 p. (ukr).
6. Mykytiuk P. P. (2009), Analysis of investment and innovation activity, monograph, Terra-graph, Ternopil, 304 p. (ukr).
7. Nalimov V. V., Mulchenko Z. (2003), Naukometriya, Nauka, Moscow, 193 p. (rus).
8. Bazhal Yu. M. (2001), The economic theory of economic change, Tutorial, Zapovit, Kyiv, 238 p. (ukr).
9. Tugan-Baranovskiy M. I. (2004), Industrial crises. Sketch of the social history of England, Naukova Dumka, Kyiv, 368 p. (rus).
10. Kondratyev N. D. (1993), Selected Works, Economics, Moscow, 982 p. (rus).
11. Schumpeter Y. A. (1992), The Theory of Economic Development: A Study of business profits, capital, credit, interest, and the cycle of conjuncture, Progress, Moscow, 457 p. (rus).
12. Mansfield L. (2000), Economics of scientific and technological progress, an abridged translation from English Chetyrkina, Progress, Moscow, 238 p. (rus).
13. Volkov O. I., Denysenko N. P., Hrechko A. P. (2004), Economics and organization innovation, Professional, Kyiv, 960 p. (ukr).

© Великий Юрій, Юрін Євгеній
Надійшла до редакції 23.08.2013

№ 5 (125) вересень-жовтень 2013 р.